

Na závěr lze konstatovat, že výše uvedené zjištění ohledně obou portrétovaných osobností do značné míry vyvrací možnost existence rozsáhlé galerie zemských poslanců, jejichž torzo měly představovat právě tyto dva portréty. Je zřejmé, že hlavním záměrem Slezského zemského sněmu a zemského výboru bylo vytvořit portrétní galerii pouze čelních představitelů slezské zemské samosprávy, tedy zemských hejtmanů a jejich zástupců, jejichž vytvoření máme také doloženo.

„Newly discovered” Portraits of Johann Demel Ritter von Elswehr and Karl Wilhelm Ritter von Dietrich in the Silesian Museum Collection
Summary

When, among other things, two portraits from the offices of the Land House in Opava were donated to the Silesian Museum in the middle of 1934, they were mistakenly designated as portraits of regional deputies Emil Grohmann and Emanuel Glassner. However, the portraits actually depicted two deceased deputies to the Silesian Land Governor, Johann Demel Ritter von Elswehr and Karl Wilhelm Ritter von Dietrich. On September 15, 1892, Johann Demel died suddenly. In recognition of Demel's merits, the Silesian Land Assembly decided, among other things, to make a portrait of him and place it in the office of the regional governor's deputy in the Land House. Instead of an oil painting, however, the Land Committee had a photograph made and hung it next to an existing photograph of his predecessor Karl von Dietrich, who died in 1889.

In 1896, the issue of honouring both distinguished regional politicians were again on the agenda of the Silesian Land Assembly. The framed photographs were deemed insufficient and the Land Assembly approved the creation of two oil paintings as permanent memorials to these two men. Despite the efforts of the Franz Joseph Museum for Arts and Crafts in Opava to commission the Viennese painter of Silesian origin Josef Kinzel to paint them, the Land Committee decided to entrust the execution to the painter Rudolf Tempel.

Both portraits, ordered at the end of February 1896, were painted, framed in a sumptuous gilded frame and handed over to the Land Committee already in November of the same year, and then placed in the office of the Land House. Both Johann Demel and Karl Dietrich are faithfully depicted in ceremonial attire with accurate depictions of the highest honours they received during their political careers. How the misidentification occurred when the two portraits were handed over cannot be traced due to the non-preserved sources relating to this handover.

Mgr. Michal Valeček
Slezské zemské muzeum
valecek@szm.cz

Pavel Žídek

POČÁTKY ČESKOSLOVENSKÉHO SOUDNICTVÍ V OBLVODU ZEMSKÉHO SOUDU V OPAVĚ¹

Abstract

The establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 started a series of changes in judiciary system of the state. The aim of the paper is to look at some of the effects of these changes and the resulting problems at the example of Provincial Court in Opava.

Keywords: *Judicature, Provincial Court in Opava, Silesia, Hlučín, Nationalism*

Právní dějiny, obzvláště pak dějiny právních institucí lze stále v českém historickém bádání považovat za jakousi popelku. Což s ohledem na mnohdy značný význam těchto institucí na život tehdejší společnosti lze rozhodně považovat za škodu. Obzvláště pak v národnostně exponovaných oblastech, jako bylo rakouské a posléze československé Slezsko, je vhodné zkoumat nakolik tyto instituce, zejména pak soudy, naplňovaly představy o nezávislé instituci, která měří všem stejným metrem.

Cílem této studie je udělat první krůček v poznání justice v západním Slezsku, které odpovídá obvodu Zemského (posléze Krajského) soudu v Opavě, a to po roce 1918. Vyhlášení Československé republiky a následné faktické podřízení tohoto území její svrchovanosti znamenalo významný předěl, a je tak namístě se pokusit si přiblížit dopad změn na soudnictví v této oblasti.

1. Západní Slezsko po 28. říjnu 1918

Vyhlášením Československa v pondělí 28. října 1918 započal proces změn, který se u většinově německého obyvatelstva západního Slezska nesetkal s podporou. V reakci na události v Praze již dva dny nato dochází k vyhlášení provincie Sudetenland,² jakožto součást státu Deutschösterreich. Existence této provincie neměla dlouhého trvání, neboť její území bylo ještě před koncem roku 1918 obsazeno československou armádou, 18. prosince byla bez boje obsazena Opava.³

Politická vláda nad československým Slezskem se poté vrátila zpět do rukou Zemské vlády slezské, která však již byla pod vedením nového prezidenta, dr. Šrámka. Ta začala v Opavě působit hned následující den po obsazení města, tj. od 19. prosince 1918 (od 7. února 1922 jakožto Zemská správa politická). Z dalších institucí došlo po vzniku republiky k rozpuštění Zemského výboru, který byl změněn v Zemskou správní komisi, jejíž působnost byla v zásadě stejná a její členy jmenovala vláda. Zemský sněm obnoven nebyl.⁴

Slezsko, jakožto jediné z českých zemí po r. 1918, ztratilo území. Tato ztráta souvisela s odstoupením části území Těšínska Polsku. Naproti tomu bylo částečně saturováno připojením Hlučínska. K definitivnímu územnímu ukotvení západního Slezska tak dochází až vyřešením mezinárodní situace, jež souvisela s připojením Hlučínska k republice. Toto území bylo připojeno 4. února 1920, avšak k definitivnímu vytyčení hranic dochází v dalších letech, např. až

- 1 Studie vznikla v rámci projektu SGS č. 10/2020 Počátky československého soudnictví v obvodu Zemského soudu v Opavě.
- 2 Vyhlášená provincie Sudetenland byla tvořena celým západním (opavským) rakouským Slezskem, s výjimkou obcí s převahou českého obyvatelstva, a dále německými oblastmi severní Moravy a východních Čech (např. Králický, Lanškroun). Rozloha provincie činila 6 534 km² a žilo na něm 678 000 obyvatel. Představitel Sudetenlandu již 2. listopadu převzali státní správu ve Slezsku od posledního císařského zemského prezidenta barona Widmanna a zahájili organizační práci k udržení nezávislosti provincie. Více viz: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny českého Slezska 1740–2000*, I. část, Opava 2003, s. 296–297.
- 3 Marie GAWRECKÁ, *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938*, Opava 2004, s. 16–18.
- 4 D. GAWRECKI, *Dějiny*, s. 306–307.

v průběhu roku 1923, kdy byly k republice připojeny obce Hat' a Pišť. Od června 1923 se rozloha Slezska ustálila na 4 452 km². Z toho tvořilo západní Slezsko 3 182 km² (z toho na Hlučínsko připadá 316 km²) a Těšínsko 1270 km².⁵

Populace československého Slezska čítala roku 1921 672 268 obyvatel. Podle jednotlivých národností se jednalo o 296 294 Čechů, 69 967 Poláků a 252 365 Němců. Z toho žilo 311 183 obyvatel na Těšínsku (177 626 Čechů, 69 360 Poláků a 23 005 Němců) a 361 268 na Opavsku (118 568 Čechů a 229 360 Němců).⁶

Politická správa v československém Slezsku převzala dosavadní rozdělení politických a soudních okresů, přičemž bylo nutné respektovat změny státní hranice. V západní části toto souviselo s připojením Hlučína, jež se stalo samostatným politickým i soudním okresem.

Slezsko jakožto správní útvar zaniká 30. listopadu 1928, kdy byla zemská správa politická v Opavě zrušena na základě zákona o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927. Poté se stalo součástí země Moravskoslezské se sídlem v Brně.⁷

2. Počátky československého soudnictví

Justice v obvodu Zemského soudu v Opavě⁸ vzhledem k platné legislativě⁹ navazovala na situaci před 28. říjnem 1918, kdy tento obvod byl v následujících letech rozšířen o obvod Okresního soudu v Hlučíně.

K dalším změnám zde nedošlo, přestože soustava relativně malých okresních soudů v obvodu Zemského soudu v Opavě se stávala ve 20. letech 20. století opakovaně předmětem diskuse o možnosti její redukce. V souvislosti s těmito úvahami položil poslanec Václav Sladký dotaz ministru spravedlnosti ohledně zrušení zbytečných okresních soudů v opavském Slezsku z důvodu úspory. Pan ministr se k dotazu vyjádřil 2. listopadu 1926 následovně: „*Otázkou zrušení několika menších okresních soudů v obvodu zemského soudu v Opavě obsazených jen jediným soudcem s nutným personálem pomocným, respektive otázkou sloučení takovýchto soudů se soudy sousedními, zabývala se justiční správa od roku 1919 již opětovně. Zejména v roce 1921 provedeno bylo v tomto směru zevrubné šetření. Příslušní činitelé podali však převážnou většinou vyjádření a návrhy zrušení soudů odmítající, otázka ona byla tehdy odložena. Přitom brán zřetel k tomu že dosavadní úprava soudnictví v Opavském Slezsku se dlouhým trváním už vžila, a že okresy, které by se měly sloučiti s jinými soudními okresy, a zvláště obce, v nichž sídlí okresní soudy, které by se měli zrušiti a pro něž nynější stav má nepopiratelné právní a hospodářské výhody, nesly by ztrátu samostatné soudní soustavy velmi těžce. Mimoto vedle obtíží komunikačních padala na váhu v jednotlivých případech též zvláštní organizace v oboru volebním, školním a v oboru zemské samosprávy (Jindřichov – moravská enkláva). Bylo konečně zjištěno, že i úspory ze sloučení soudů pro státní správu vzházející, nebyly by příliš vydatné, ježto by bylo nutno obsazení soudů, k nimž zrušené soudy by byly přičleněny, přiměřeně rozmnožiti. Přes to nepouští ministerstvo spravedlnosti otázku nové úpravy obvodů některých okresních soudů, zejména obvodu zemského soudu v Opavě ze zřetele a hodlá ve vhodné době – za kterou bude lze považovati zejména provádění župního zřízení a s ním spojenou reorganizaci veřejné správy – znovu uvažovati.*“¹⁰

Vedle dosavadní organizační struktury se kontinuita vývoje projevovala i tím, že podřízené okresní soudy i nadále posílaly hlášení o situaci (okresní soudy v převážně německých

okresech je zasílaly i na počátku roku 1919 v němčině).¹¹ Uvedená situace vyplývala zejména z personální situace, kdy na zemském soudu i podřízených okresních soudech se nedostávalo osob ovládajících státní jazyk. Vzhledem k této situaci, byla zde snaha zajistit co nejrychleji k soudům alespoň nějakou osobu, která v něm byla schopná komunikovat.

Nedostatek těchto osob tak vedl i k situacím, kdy se kancelářskými úředníky stávaly osoby k této práci nevhodné. K Okresnímu soudu v Odrách tak byl přijat k 1. červnu 1919 jako úředník a překladatel Jan Drmíšek. O jeho situaci víme blíže z žádosti o obsazení místa soudního sluhu u tohoto soudu bez vyhlášení konkursu, kterou Ministerstvu spravedlnosti adresoval 18. prosince 1920 Vrchní zemský soud v Brně. Ve zprávě se opírá o informace zasláné předsedou soudu a uvádí, že Drmíška pro nedostatečnou znalost německého jazyka nelze použít k zapisování německých diktátů a současně pro problémy s gramatikou se nehodí ani pro zapisování českých textů. Svého omezení si i sám Drmíšek je vědom, a proto požádal o převedení na uprázdněné místo soudního sluhu, na které se dle mínění předsedy soudu díky své plné přičinlivosti a svědomitosti výborně hodí.¹²

Takovýto případ nebyl jediný. Zajímavá je také kauza Rudolfa Gebauera, jenž byl zaměstnán jako kancelářský pomocník u Zemského soudu v Opavě, a to nejprve v IV. nesporném oddělení, poté v oddělení II. civilního senátu a následně byl přidělen ke státnímu zastupitelství. Dle vyjádření prezidia zemského soudu se v žádném oddělení neosvědčil, neboť následkem vady (srostlé prsty na pravé i levé ruce) byla jeho pracovní výkonnost menší a výkon práce neuspokojoval ani co do množství, ani kvality. Jelikož prezidium vrchního zemského soudu nesouhlasilo s jeho dočasným přeložením na pozici výpomocného dozorce vězňů, dalo mu prezidium zemského soudu 15. září 1921 výpověď s platností ke dni 1. listopadu 1921.¹³ Na celé situaci je zajímavá politická dohra, kdy poslanec Sladký za dotyčného intervenoval u ministra spravedlnosti, přičemž zmiňoval, že dotyčný je dobrým Čechem a měl být u soudu nahrazen nikoliv pro své pracovní výsledky, ale právě pro své národnostní postoje a měl být nahrazen německým úředníkem z Osoblahy.¹⁴

Situaci si však komplikovaly i samotné státní úřady, neboť ty přednostně musely zaměstnávat legionáře. Situace někdy došla až do tak absurdní situace jako v případě jmenování Antonína Studeného soudním zřízencem v Javorníku v říjnu 1921. S jeho jmenováním nesouhlasilo Ministerstvo národní obrany, kancelář čs. legií, které argumentovalo, že přednostně musí být přijat legionář, neboť dle zákona č. 462 Sb. z. a n. z 24. července 1919, mají rezervováno nejméně 50 % pozic ve státní správě. Ministerstvo spravedlnosti jeho jmenování mohlo potvrdit až poté, co prokázalo, že žádný uchazeč – legionář na toto místo není vhodný, neboť z 26 přihlášených osob, jež o místo projeví zájem, jich je 20 svobodných (s ohledem na charakter služby a místo výkonu je nešlo jmenovat), čtyři vzaly svoji žádost zpět a zbývající dvě neovládají německý jazyk (s ohledem na převážně německý charakter obvodu nezbytná znalost).¹⁵

Stejná situace jako v případě kancelářských úředníků panovala i v případě soudců, kterých byl obecně citelný nedostatek, a kde potřeba posílat nově jmenované či překládat ty stávající nebyla pouze do převážně německých oblastí českých zemí, ale zejména na Slovensko. Nedostatek kvalifikovaného soudního personálu, v čele se soudci, v oblasti Slezska a severní Moravy navíc prohloubil vznik Krajského soudu v Moravské Ostravě, který vyžadoval značně

11 Zemský archiv Opava (dále ZA v Opavě), fond Krajský soud Opava, inv. č. 98, sign. pres 23.

12 Národní archiv v Praze (dále NA v Praze), fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 724, inv. č. 595, sign. Morava 9.

13 Služby však byl zproštěn až 21. listopadu 1921 po návratu do služby prozatímního kancelářského pomocníka Fickera, který důsledkem mobilizace musel 25. října 1921 nastoupit vojenskou službu.

14 Vzhledem k citlivosti celé kauzy Vrchní zemský soud v Brně ve své zprávě ze 4. prosince 1921, raději rovnou uváděl, že v průběhu roku 1921 byly k zemskému soudu přijaty dvě síly národnosti německé a 1 národnosti české, v roce 1920 pak 7 národnosti české (mezi nimi dva legionáři Josef Ficker a Gustav Jira) a dvě síly národnosti německé. Blíže: NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 724, inv. č. 595, sign. Morava 9.

15 NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 724, inv. č. 594, sign. Morava 8.

5 Tamtéž, s. 304 a 306.

6 M. GAWRECKÁ, *Československé Slezsko*, s. 37.

7 D. GAWRECKI, *Dějiny*, s. 306–307.

8 V obvodu zemského soudu se nalézaly (a byly tak jemu podřízené) okresní soudy v (Horním) Benešově, Bruntále, Krnově, Osoblaze, Jeseníku, Vítkově, Klimkovicích, Zlatých Horách, Odrách, Bilovci, Albrechticích, Javorníku a po roce 1920 i Okresní soud v Hlučíně.

9 Zákon č. 11/1918 Sb., tzv. recepční norma, z 28. října 1918.

10 Bezručův kraj IX/2, 7. ledna 1927, s. 1–2.

personálně posílit dosavadní okresní soud. Vytvoření krajského soudu v Moravské Ostravě mělo i nečekaný přímý důsledek pro ZS v Opavě, který spočíval v tom, že nově u moravskoostravského soudu nebyly potřebné prostory pro brigádní¹⁶ soud, což platilo i pro případ jeho věznic jako káznice brigádního soudu. Ministerstvem národní obrany tak po urgenci bylo rozhodnuto, po nalezení vhodných prostor, výnosem č. 12.539/32 ze 7. ledna 1920 o jeho přestěhování do Opavy, přičemž po dobu úprav prostor soudu měla věznice zemského soudu být místem výkonu trestu pro vojenské vězně.¹⁷ Krajský soud v Moravské Ostravě vznikl na základě nařízení vlády č. 195/1921 Sb. z. a n. o zřízení nového krajského soudu a státního soudu v Moravské Ostravě z 21. května 1921. Podle § 1 tohoto nařízení obvod krajského soudu vedle obvodu dosavadního moravskoostravského okresního soudu a Okresního soudu v Místku měly tvořit obvody okresních soudů podléhajících bývalému Krajskému soudu v Těšíně.¹⁸

I s ohledem na situaci před rokem 1918, kdy na obou slezských soudech II. stupně (a v konečném důsledku i na jím podřízených okresních soudech) dominovaly osoby německé národnosti, bylo z hlediska československého státu nutné v této oblasti zkoumat míru státní loajality úředníků a soudců a dále provést značné personální přesuny. Již v průběhu roku 1919 byly ze strany Ministerstva spravedlnosti činěny pokusy o změnu v obsazení soudu.

Tak výnosem č. 14391 z 25. června mělo dojít k přeložení rady zemského soudu Osvalda Lehnera k Okresnímu soudu v Jičíně. Ten požádal o ponechání na původním místě do konce školního roku 1919–1920 (protože dcera jeho hospodyně navštěvovala v Opavě obchodní školu), s čímž Ministerstvo spravedlnosti výnosem č. Pres 24914 z 18. listopadu 1919 souhlasilo. Prezidium zemského soudu požádalo opakovaně v průběhu roku 1920 o ponechání rady Lehnera v Opavě z důvodu nedostatku soudců okresního soudu, jež byl způsoben dlouhodobou nemocí přednosty soudu, dr. Pieczky a odchodem okresního soudce Palyzy v dubnu 1920 ze státní služby, čímž u okresního soudu zůstali pouze čtyři soudci – včetně rady Lehnera. Ti navíc z důvodu nedostatku soudců zemského soudu museli současně vypomáhat i v jeho senátech.

Ministerstvo spravedlnosti však vůči jeho ponechání v Opavě zaujalo negativní postoj a výnosem č. 27310 z 19. srpna 1920 potvrdilo své předchozí rozhodnutí. V odůvodnění potvrzuje, že situace v Opavě byla značně nepříznivá, a soud zvládl plnit svou funkci jen díky tomu, že penzionování vrchní radové Herlinger a Konečný zůstali ve službě, stejně jako vrchní rada dr. Chytil a rada Lehner, přidělení do Plzně, respektive Jičína. Tyto problémy však s přidělením soudců z Těšínska a návratu vrchního rady Pillavky odpadají a není tak důvod pro setrvání rady Lehnera. Blíže pak uvádí, že k opavskému soudu v červenci nastoupil dr. Zobel a nyní i vrchní rada Soušek. Rovněž pro tento soud byli přiděleni vrchní radové Wanka a Allé a okresní soudce dr. Wagner. Po dobu dovolené rady Allého má vypomoci rada dr. Moser.¹⁹

K zdárnému vyřešení však v některých případech nepomáhaly ani vzájemně si protičečící pokyny, které prezidium zemského soudu obdrželo. Tak např. Ministerstvo spravedlnosti 13. srpna 1920 vydalo Vrchnímu zemskému soudu v Brně pokyn, podle kterého měl opavskému zemskému soudu vyřídít, aby soudce Alexandra Billa zprostil služby u tohoto soudu a ten okamžitě nastoupil u expozitury státního zastupitelství v Moravské Ostravě, přičemž došlo též k přeložení rady vrchního zemského soudu dr. Allého k opavskému soudu. V reakci na tento pokyn odpovědělo prezidium zemského soudu 15. srpna 1920, že soudce Bill nastoupil 13. srpna plánovanou mimořádně prodlouženou čtyřtýdenní dovolenou, kterou si zasloužil svými vícepracemi, neboť z důvodu nedostatku zapisovatelů si musel ve svém referátě veškeré práce činit sám, a žádalo tak odklad nástupu u expozitury po absolvování schválené dovolené. Již však dne 27. srpna soudce Bill (na dovolené pobývajícím v Praze) oznámil prezidiu zemského

soudu, že mu bylo sděleno ministerským radou Heydůškem a vrchním státním zástupcem Lazarem, že po skončení plánované dovolené má zůstat na svém původním pracovišti, tj. v Opavě.²⁰

Takovéto přidělení k jinému soudu se však mohlo negativně projevit na sociální situaci soudce či úředníka.²¹ Tak např. auskultant Josef Miller z Krajského soudu v Těšíně, který byl od 10. března 1919 přidělen k Okresnímu soudu v Odrách, žádal po dobu svého přidělení o finanční odškodnění, neboť jak uvádí „*není v Odrách žádného zařízení, kde by mohl za ceny jeho příjmů odpovídající se stravovati*“. Prezidium vrchního zemského soudu navrhlo po dobu jeho přidělení mu poskytnout měsíčně odškodnění ve výši 100 Kč. S tímto návrhem projevilo 15. května 1919 souhlas Ministerstvo spravedlnosti.²²

Společně s přesuny soudců a úředníků mělo celou nepříznivou situaci pomoci vyřešit i zlepšování znalostí státního jazyka u soudců a úředníků. Že takovýto nedostatek se mohl negativně projevit i na služebním postupu lze shledat ze stížnosti dr. Františka Heinze, okresního soudce v Bruntále, v níž si tento stěžuje na situaci, kdy byl přeskočen při jmenování ve služebním pořadí. Prezidium vrchního zemského soudu se ve zprávě adresované Ministerstvu spravedlnost dne 13. července 1922 domnívalo, že toto podání není způsobitým podkladem pro nějaké opatření, přičemž současně dodalo, že jedinou variantou v jeho případě by bylo povýšení do 7. hodnostní třídy. V této souvislosti rovněž dodalo svůj předpoklad, že okresní soudce dr. Heinz nebyl povýšen z důvodu téměř naprostého nedostatku znalostí státního jazyka, v němž dosud neucínil žádného pokroku. Podle zprávy o poslední prohlídce Okresního soudu v Bruntále, jež byla provedena mezi 24. až 27. říjnem 1921 prezidentem Zemského soudu v Opavě, dr. Karlem Kunzem, má dr. Heinz být velmi nadaný pracovník, bystrý a také teoretického zdokonalení si hledící, přičemž z druhé strany je třeba poukázat, že jeho znalost státní řeči nepokročila tak daleko, aby v ní mohl úřadovat. A dodává, že je tak především jeho věcí, aby prokázal, že je náležitě způsobilý ve státní řeči úřadovat, což by otevřelo prostor pro jeho povýšení do 7. hodnostní třídy.²³

3. Zemský soud v Opavě

Zemský soud v Opavě navazoval po vzniku Československé republiky na svou předchozí činnost. Tak jako ostatní soudy v habsburské monarchii i Zemský soud v Opavě začíná působit po 1. července 1850, kdy zahájila činnost soustava soudů.

Soustava soudů se dělila na soudy samosoudcovské a soudy sborové. Samosoudcovskými soudy byly okresní soudy, v určitých případech mohl samosoudce rozhodovat i u krajských/zemských soudů. Sborovými soudy I. instance byly krajské (zemské) soudy, II. instance pak vrchní zemské soudy. Nejvyšší instancí pak byl Nejvyšší soud v Praze (respektive před rokem 1918 ve Vídně).²⁴

Zemský soud v Opavě byl sborovým soudem první instance a jeho obvodem²⁵ bylo celé západní (opavské) Slezsko. Pod názvem zemský soud působil až do roku 1928, kdy na základě § 1 o. 1. zákona č. 201/1928 Sb. z. a n. o úpravě některých organizačních složek v oboru soud-

¹⁶ Tj. vojenský soud.

¹⁷ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA v Brně), fond Vrchní zemský soud v Brně, kart. 178.

¹⁸ Nařízení vlády č. 195/1921 Sb. z. a n. o zřízení nového krajského soudu a státního soudu v Moravské Ostravě z 21. května 1921.

¹⁹ NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 726, inv. č. 597, sign. Morava 11.

²⁰ MZA v Brně, fond Vrchní zemský soud v Brně, kart. 178.

²¹ Do takovéto situace se nedostávali pouze zaměstnanci podléhající Ministerstvu spravedlnosti na území západního Slezska. Z důvodu namáhavé služby a také vysokých nákladů na stravování např. příslušníci četnictva na Těšínsku od 7. ledna 1920 obdrželi drahotní přídavky, a to až do 31. srpna 1920, kdy byla již otázka Těšínska vyřešena. Blíže: Ivana KOLÁŘOVÁ – Ondřej KOLÁŘ, *Československé četnictvo a policie ve sporu o Těšínsko 1918–1920*, Praha 2020, s. 85–87.

²² NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 726, inv. č. 597, sign. Morava 11.

²³ Tamtéž, kart. 724, inv. č. 589, sign. Morava 1a.

²⁴ Michal PRINC, *Soudnictví v českých zemích v letech 1848–1938 (soudy, soudní osoby, dobové problémy)*, Praha 2015, s. 13 a 19–20.

²⁵ V souvislosti s obvodem nelze nezmínit místní příslušnost. Ta vymezuje rozsah působnosti mezi jednotlivými soudy stejného článku soudní soustavy. Místní příslušnost tak určuje, který soud z geografického hlediska je oprávněn danou věc projednat a rozhodnout.

nictví ze dne 9. listopadu 1928, došlo ke sjednocení názvů soudů v ČSR tak, že sborové soudy první stolice (instance) nadály se jednotně nazývaly krajskými soudy.²⁶

Jelikož jeho obvodem bylo pouze západní Slezsko, pro východní (tj. těšínské) Slezsko byl místně příslušným sborovým soudem první instance nejprve Krajský soud v Těšíně, posléze Krajský soud v Moravské Ostravě. Zemský soud byl soudem obecným, tj. vykonával soudní moc ve věcech civilních i trestních.

V obvodu zemského soudu se nalézaly (a byly tak jemu podřízené) okresní soudy v (Horním) Benešově, Bruntále, Krnově, Osoblaze, Jeseníku, Vítkově, Klimkovicích, Zlatých Horách, Odřách, Bílovci, Albrechticích, Javorníku a po roce 1920 i Okresní soud v Hlučíně. Rovněž jemu podřízen byl i Okresní soud v Opavě, se kterým byl personálně propojen. Oba soudy rovněž úřadovaly od 21. listopadu 1888 ve stejné budově.²⁷

Vůči těmto soudům působil jako odvolací instance ve věcech trestních a po roce 1897 i ve věcech civilních (vůči těm byl do té doby odvolacím soudem Vrchní zemský soud v Brně).

3. 1 Rozsah činnosti

Československá republika skrze čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb., tzv. recepční normu, z 28. října 1918 převzala dosavadní legislativu Rakouska-Uherska. V důsledku tohoto se tak příslušnost zemského soudu oproti situaci před říjnem 1918 nezměnila.

Rozsah činnosti zemského soudu určovala věcná příslušnost,²⁸ a to jak v civilních, tak trestních věcech. Zemský soud v prvním stupni tak:

V civilních věcech:

Ve sporném řízení občanskoprávním rozhodoval zejména o uznání nebo popírání manželského původu, o donuceném rozvodu, rozloučení a neplatnosti manželství a ostatní spory ze vzájemného poměru manželů nebo z poměru rodiči a dětmi nikoliv rázu majetkového, pokud nemají být rozhodnuty v řízení nesporném.

Dále též spory fideikomisní, lenní a o rozdělení pozůstalosti projednávané nebo projednané u soudů sborových. Náleželo mu též rozhodování zmatečných stížností a odvoláním proti rozsudkům živnostenských soudů a rozhodování recursů proti výrokům těchto soudů²⁹ a další spory výše neuvedené, jestliže hodnota sporu přesahovala částku 5 000 Kč.³⁰

V obchodních věcech zejména spory obsažené v § 51 j. n. z r. 1895³¹ a všechny další spory z obchodu s hodnotou sporu přesahující částku 5 000 Kč. V horních věcech zejména spory obsažené v § 53 j. n. z r. 1895 a všechny další spory na hory a dolování s hodnotou sporu přesahující částku 5 000 Kč.

V nesporném řízení náležela v obchodní agendě obchodním senátům amortizace smének a cenných papírů, dále vedení obchodních rejstříků a rejstříků výrobních a hospodářských společenstev a rovněž provádění kupeckých konkursů. V některých dalších případech byly příslušné též tam, kde obecně byly příslušné okresní soudy, ale pro některé případy byla stanovena příslušnost soudů krajských (zemských).

26 Změna názvu soudu tak neměla žádnou souvislost se správní reformou Československé republiky, jež nebyla účinností 1. července 1928, a jež rušila samostatnou Zemi Slezskou.

27 ZA v Opavě, fond Krajský soud v Opavě, kart. 262.

28 Věcná příslušnost vymezuje rozsah působnosti mezi jednotlivými články soudní soustavy. Věcná příslušnost tak určuje, který typ soudu (tj. zda okresní, krajský atd.) je oprávněn příslušný případ projednat a rozhodnout v prvním stupni.

29 Podle Jurisdikční normy z roku 1895 – zákon č. 111/1895 ř. z. o výkonu pravomoci a příslušnosti řádných soudů v záležitostech občanských ze dne 1. srpna 1895.

30 Podle zákona č. 161/1921 Sb. z. a. n., kterým se mění některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti a soudním řízení.

31 Zákon č. 111/1895 ř. z. o výkonu pravomoci a příslušnosti řádných soudů v záležitostech občanských (tzv. jurisdikční norma) z 1. srpna 1895.

Jako nesporné též probíhalo např. pozůstalostní řízení (zejména u tzv. deskových statků) nebo řízení o prohlášení za mrtvého podle z. č. 20/1883 ř. z. a ve věcech fideikomisu (v obou případech výlučná věcná příslušnost krajských soudů) či některé úkony spolupůsobení ve věcech notářských (např. ustanovení notářského substituta) a některé úkony exekučního řízení (např. povolení exekuce, kdy exekučním titulem bylo rozhodnutí sborového soudu nebo povolení exekuce vkladem zástavního práva k nemovitosti (místně příslušný ten soud, jenž vedl knihy, v nichž byla nemovitost zapsána).³²

Zemský soud byl rovněž odvolací instancí pro rozsudky vydané v prvním stupni okresními soudy nacházejícími se v jeho obvodu.

V trestních věcech:

Jako soud vyšetřovací prováděl určenými vyšetřovacími soudci přípravné vyhledávání a vyšetřování o všech zločinech a přečinech a jeho radní komora (zvláštní orgán složený ze tří soudců) vykonávala dohled nad přípravným vyhledáváním a vyšetřováním (nad úkony vyšetřujících soudců) a rozhodovala o stížnostech na opatření či průtahy vyšetřujícího soudce a dále též o přikázání celého (či jeho části) vyšetřování nebo vyhledávání některému okresnímu soudu v jeho obvodu.

Jakožto soud nalézací konal hlavní líčení a rozhodoval o zločinech a přečinech, s výjimkou těch, jež byly vyhrazeny porotnímu soudu a jako soud odvolací rozhodoval o opravných prostředcích vůči nálezům a rozhodnutím podřízených okresních soudů.

Trestní pravomoc vykonával buď:

Samosoudcovsky – působil tak jednak vyšetřující soudce a od opatření národního shromáždění č. 480/1920 Sb., o změně některých ustanovení trestního práva, ze 4. srpna 1920 též rozhodoval samosoudce o případech, v nichž státní zástupce navrhol trest odnětí svobody nepřevyšující šest měsíců (proti tomuto způsobu mohl obviněný podat do tří dnů odpor, pak by rozhodoval senát).

V tříčlenných senátech (jednotné zasedání sborových soudů v tříčlenných senátech zavedla novela trestního řádu č. 1/1920 Sb., ze dne 18. prosince 1919).

Poslední kategorií byly porotní soudy. Nejednalo se o samostatný soud, nýbrž působil při porotních soudech první instance. Porotní soud byl tvořen třemi profesionálními soudci a dvanácti laickými porotci.³³ Ty rozhodovaly o těchto trestných činech:

a) o zločinech a přečinech spáchaných „obsahem spisu tištěného“

b) o zločinech a přečinech uvedených v čl. VI p. b) uvozujícího zákona k trestnímu zákonu

- I. vždy jednalo-li se o následující zločiny – velezrada, rušení veřejného pokoje, pozdvížení a vzbouření, veřejné násilí spáchané ve vymezených skutkových podstatách (např. proti soudu či veřejnému úřadu nebo oloupením člověka), zlé užívání moci úřední, falšování veřejných papírů úvěrních, falšování mince, násilné smilstvo, vražda a zabití, loupež, zlehčování úředních nařízení a pobuřování a popuzování k nepřátelství.

32 M. PRINC, *Soudnictví*, s. 75–78.

33 Kdo mohl být porotcem v období republiky, určoval zákon č. 278/1919 Sb. o sestavování seznamu porotců, jež nabyly účinností 1. ledna 1920. Nově mohly být porotcem i ženy, porotce musel mít minimálně 35 let a oproti situaci před rokem 1918 nově nemusel porotce platit daň v určité minimální výši (ale opět zde bylo ekonomické omezení, spočívající v tom, že osoby, jež žily z „chudinské podpory“ porotcem být nemohly). Porotci byli vybíráni z porotních seznamů. Ty sestavoval každoročně starosta obce spolu se dvěma členy zastupitelstva z osob, jež plnily v zákoně uvedené podmínky a zároveň byly považovány za vhodné. Tento seznam poté předal prezidentu krajského (zemského) soudu. Z nich byly následně komisí sestaveny seznamy hlavní a doplňovací. Z každého seznamu byl posléze předvolán určený počet porotců. Samotná porota v konkrétním případě byla vytvořena losem z předvolaných porotců, kteří se daného dne dostavili k soudu. Blíže: M. PRINC, *Soudnictví*, s. 63–66, 75–78 a 85–86.

- 2. tehdy, kdy měl být dle zákona uložen trest od pěti do deseti let žaláře nebo více než pět let žaláře u těchto trestných činů: vyhnání plodu mimo vědomí a vůli matčinu, povržení dítěte, těžkého uškození na těle, žhářství, krádeže, zpronevěření, podvodu a nadřování zločincům.

- 3. a též tehdy, bylo-li v tzv. obžalovacím spise navrženo uložení trestu více než pět let žaláře u těchto trestných činů: rušení nábožnství, zprznění (s následkem podle § 127 tr. z. nebo při navržení trestu delšího než pět let) a utrhnání na cti.³⁴

3.2 Organizace soudu

Členění zemského soudu si lze přiblížit na základě obou prvních hodnotících zpráv z let 1922 a 1923, jež byly výsledkem pravidelné několikadenní inspekce, kterou prováděl vybraný úředník Ministerstva spravedlnosti.³⁵ Součástí inspekce bylo nejen zhodnocení činnosti soudu, ale i prověrka věznic. V národnostně exponovaném regionu, jakým bylo západní Slezsko, nemohlo rovněž nedojít ke zkoumání jazykové otázky.

První z obou zpráv vznikla na základě kontroly provedené u opavského zemského soudu ve dnech 5. – 11. května 1922, kterou provedl viceprezident Vrchního zemského soudu v Brně, dr. Synek. Ten obecně považoval činnost zemského soudu za uspokojivou, neboť „*úřadování bylo nalezeno až na některé výjimky v pravidelném chodu a ve všech oborech činnosti zjištěna byla snaha po rychlém a věcně správném vyřizování úředních prací. Jest si přáti, aby v této uznání hodné snaze bylo vytrvale pokračováno a aby se dosáhlo ještě žádoucího zlepšení v těch oborech, kde byly tentokrát ještě vady shledány*“.

V první řadě vytkl stav soudní budovy. Dle názoru dr. Synka nebyla udržována tak, jak by dle předpisů pro správu státních budov být měla. Poukazuje přitom zejména na to, že v některých chodbách jsou uvolněné dlaždice, stěny jsou zčernalé a i některé úřední místnosti potřebují opravy a obzvláště pravidelně čistit. Ze všech prostor pak vypíchl porotní síň, která „*byla celá pod prachem, její poradní síň ve špatném stavu i v nepořádku a na chodbě před ní nastavena celá řada prázdných beden*“. Na základě své prohlídky tak soudí, že kancelářský ředitel Nic-sner, který odpovídá za správu budovy, se jí dostatečně nevěnuje a žádá tak, aby v souladu s § 8 zásad organizace správy státních budov a § 3 instrukce pro správce státních budov byla její správa co nejdříve převedena na správu věznic, která by měla předmětné nedostatky co nejdříve odstranit.

Další oblastí, kterou považoval dr. Synek za podstatně neuspokojivou, bylo úřadování soudu v otázce jazykové. Zde upozorňuje, že § 2 jazykového zákona ohledně vydávání česko-německých vyřízení a německých podání není dodržován, nad to mnohdy není dodržován ani § 1 téhož zákon o vnitřním úřadování v českém jazyce. Jak uvádí: „*Dávají se z velké části poukazy soudní kanceláři o způsobu vyřízení německých podání německy, edikty určené pro všechno obyvatelstvo vydávají se jen německy, úřední záznamy činí se dosud někdy německy, obálky na přílohy spisů bývají popsány mnohdy německy a ústní úřední styk mezi soudními zaměstnanci děje se z velké části pouze v řeči německé, ježto někteří kancelářští zaměstnanci a to i na vedoucích místech neovládají češtinu ve slově vůbec nebo tak špatně že je z toho zřejmo, že v úřadě vůbec česky nemluví. Tyto politováníhodné vady musí být odstraněny. Zejména jest zaříditi a přinést toho dbáti, aby soudci kanceláři předávali pokyny vždy v češtině a rozsudky i usnesení, která mají být doručována oboujazyčně tak byla činěna v úplnosti. Dále aby všechny vyhlášky, jež byly soudy doručeny v německém jazyce byly v úředních novinách publikovány jak v němčině, tak i češtině a konečně všechny úřední záznamy, včetně vymáhajících úředníků, byly činěny česky.*“

V souvislosti s výše uvedenými nedostatky v oblasti úřadování ve státním jazyce důrazně připomíná, v souladu s výnosem Ministerstva spravedlnosti č. 740/22 z 1. května 1922, všem

34 Tamtéž, s. 63–65.

35 Poznámka na okraj: Inspekce byly prováděny pravidelně již v období monarchie, tehdy je však vykonávala (na úrovni zemských – resp. krajských soudů) jím nadřazená soudní instance – v případě Zemského soudu v Opavě tedy Vrchní zemský soud v Brně.

soudním zaměstnancům, „*kteří dosud státního jazyka dostatečně neovládají, aby si státní jazyk co nejdříve osvojili v míře pro úřadování dostatečné, poněvadž porušování předpisů jazykového zákona, které se u nich dosud vyskytuje, nebude možno dále trpěti. Vzhledem k tomu se prezidium žádá, aby samo k tomu přihlíželo, aby soudcovství a kancelářští úředníci i v ústním styku služebním používali co nejvíce české řeči, tak aby se ti, kteří této řeči zvláště ve slově dosud neovládají, co nejdříve v ovládním české řeči zdokonalili*“.

V rámci organizace soudu poukazuje na neexistenci XI., XII., XIII. oddělení³⁶ z 16 oddělení soudu. Obdobně považuje za nevhodné označení oddělení vyšetřujícího soudce jako V. oddělení, podle jeho mínění by po civilních senátech měly být nejprve řazeny všechny trestní a lichevní senáty a až poté by měly následovat oddělení vyšetřujících soudců a samosoudců pro právní pomoc. Až za nimi by pak měla být řazena samostatná kancelářská oddělení. Samosoudce ve věcech trestních dále není třeba rozdělovat na samostatná oddělení VI.a a VII.a, neboť ty nemají samostatné rejstříky a jsou přiřazeny ke stejnému trestnímu senátu a postačí tak je uvést pouze v rozvrhu práce dotyčného senátu. Rovněž doporučuje sloučit XV. a XVI. lichevní oddělení pro odvolací věci o přestupcích správních a soudních, neboť takovéto rozdělení není předepsáno a nedává smysl.

Co do samotné rozhodovací činnosti shledal stav uspokojivým. I zde však nalezl problematická místa. Mezi prvními poukazuje na výše uvedenou jazykovou problematiku (např. I. senátu doporučil přísnější dohled nad dorozhováním jazykového zákona u podřízených okresních soudů), dále poukazuje na některé vady, zejména neplnění osmidenní lhůty pro odevzdání rozsudků kanceláři k vypravení (II. senát civilní a VI. senát trestní) či průtahy v řízení (III. obchodní senát a IV. nesporný senát). Senátům i samosoudcům ve věcech civilních dále doporučuje snažit se co nejvíce případů řešit cestou smíru.

S prací V. oddělení vyšetřujícího soudce dr. Zobela však byl nespokojen, zde bylo nalezeno „*více závad*“. V první řadě se jednalo o 12 podání, která přestože již dávno došla, nebyla dosud vyřízena, což „*jest u vyšetřujícího soudce nepřilži zatíženého povážlivý úkaz*“. Radní komora soudu by tak vykonávala v V. oddělení pravidelné kontroly, a to tím více, že ze 150 letošních případů jich v 66 nebylo ukončeno přípravné řízení. Dále poukazuje na to, že v trestních věcech Vr V 407/22 a Vr V 595/22 byla na obviněného uvalena vyšetřující vazba podle § 180 trestního zákoníku dřívě, než došel návrh státního zastupitelství na zahájení přípravného vyšetřování a uvalení vazby, což je nezákonný postup. Při prohlídce dr. Synek rovněž zjistil, že dr. Zobel vyslychal svědky a obviněného bez zapisovatele, což rovněž odporuje zákonu a konstatuje, že „*nedá se mysliti, aby vyšetřující soudce zemského soudu, který má svému úkolu patřičně dostáti úřadoval po delší dobu bez zapisovatele, jak se dělo v tomto oddělení dle vlastního tvrzení vyšetřujícího soudce. Presidium se žádá, aby takového nepořádku netrpělo a to dbalo, aby měl dr. Zobel vždy zapisovatelé češtinu úplně ovládajícího a přitom se sám v češtině zdokonaloval, an ji ve slově dosud špatně ovládá*“.

Výsledek kontroly věznic byl zcela uspokojivý. Konstatuje, že lze si jen přát, aby bylo pokračováno ve snaze vězně co nejvíce pracemi, a to včetně venkovních zaměstnávát.³⁷

O tom, do jaké míry byla doporučení dr. Synka v praxi uvedena, si lze udělat představu ze zprávy vypracované při prověrce zemského soudu již v následujícím roce. Inspekce byla provedena zmocněncem Ministerstva spravedlnosti Karlem Fliederem ve dnech 27. listopadu až 3. prosince 1923. Hodnocení podléhal rozvrh prací pro rok 1923 se všemi nastalými změnami, stav personálu u zemského a okresního soudu a konečně přehled činnosti od 1. ledna 1923 do dne zahájení kontroly.

Zemský soud se v době kontroly členil na celkem 13 soudních oddělení. První oddělením byl civilní senát odvolací – předsedou byl prezident zemského soudu dr. Kunz. Hodnotitel jeho činnost hodnotil velmi pozitivně, oceňoval vysokou úroveň právní úroveň i rychlost rozhodování a senát rovněž téměř neměl žádné nedodělky a především slovy K. F. „*nižší soudy nohou z jim*

36 Stejně jako XI. oddělení kancelářského.

37 ZA v Opavě, fond Krajský soud v Opavě, inv. č. 89.

vyřízení tohoto senátu čerpati poučení a povzbuzení k stejně horlivé a právnické uspokojivé činnosti“. Nicméně zmocněnec poukázal na pět případů, kdy měl odlišný právní názor. Kupříkladu ve spisu Bc I 101/23 byl žalovaným Berní úřad v Bruntále. Zde zmocněnec podotkl, že zemský soud měl v souladu s §§ 6 a 7 c. ř. s. (civilního řádu soudního) a rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vidni rozhodnout o nedostatku procesní způsobilosti berního úřadu. Kanceláři tohoto oddělení doporučoval zavést seznam udělených doporučení a výtek udělených nižším soudům.

Druhým soudním oddělením byly civilní sporné záležitosti – obecná pravomoc. V čele senátu stál dr. Konečný. I zde byl zmocněnec s prací senátu spokojen – pouze doporučoval radovi Aliemů, aby odložil přepjatou důkladnost a rozhodoval věcně jednoznačně a rychleji. Součástí oddělení II. bylo pododdělení II. a), což byly ty situace, kdy soudci druhého senátu rozhodovali jako samosoudci. V době provedení inspekce bylo zde nevyřízeno pouze jediné poddání. Rozsudky jsou obvykle vypracovávány ve lhůtě osmi dní, avšak bylo i několik případů, kdy se to nestihlo. Zmocněnec doporučil předsednictvu soudu, aby dohlédlo na to, že budou vypracovány do 14 dní.

Třetím soudním oddělením byl obchodní senát. Předsedou senátu dr. Chytil. Zde zmocněnec konstatoval pět nedokončených kauz z minulých let (nejstarší z roku 1917), avšak toto uzavírá s tím, že žádný z případů nebyl dosud nerozhodnut z důvodů průtahů na straně soudu. Obdobně jako v případě II. oddělení zde bylo pododdělení III. a), kde v jednotlivých případech rozhodovali soudci třetího senátu jako samosoudci.

Soudní oddělení II. a III. měla společnou kancelář. V případě obou senátů se post předsedy pravidelně střídala mezi jejich členy.

Čtvrtým a zároveň posledním civilním oddělením byly věci nesporné. V čele senátu stál dr. Pilawka. Právě jeho vysokou pracovní úroveň zmocněnec výslovně chválil. K samotné agendě zmocněnec dodává, že v případě všech tří svěřenství (fideikomisů) nejsou dodržovány lhůty, což mělo být způsobeno nečinností fideikomisního kurátora. Co se týče pozůstalosti, tam stále zbývala dořešit pozůstalost hraběte Jana Wilczeka ještě z roku 1922, která měla mít vysokou hodnotu. Konkurzů čekalo na vyřešení deset, nejstarší z roku 1915. I zde nebylo shledáno žádné pochybení v oblasti průtahů. Kanceláři vytýkal zejména opožděné zápisy do zemských desek, jež by měly být provedeny bezodkladně.

Prvním trestním a celkově V. senátem byl trestní senát odvolací, v jehož čele stál viceprezident soudu dr. Reinelt, o němž konstatuje zmocněnec „*jest zárukou, že trestní soudnictví plní zdárně své úkoly*“. Referent zde poukazuje, že odvolací senát nižším soudům často dává poučení a v některých případech i výtky. Dále zmiňuje část opakování a doplňování důkazů. Rovněž dodává, že v případě podmíněných odsouzení je senát „dosti liberální“. Jak dodává: „*Bylo by si přát, aby způsob, dle něhož podmíněné odsouzení bylo povoleno za podmínek, že zaprvé každého společní s třetí osobou bude zanecháno, zadruhé se mu pobyt v Opavě zakazuje a zatřetí že se dává pod ochranný dozor, byl ovšem třeba v jiném znění častěji používán*“.

Soudním oddělením VI. byl první trestní senát nalézací, v jehož čele stál rovněž dr. Reinelt. Samosoudci byli radové dr. Petzel a Hrubý. S prací byl zmocněnec spokojen, až na dvě výjimky (1. z důvodu nemoci obžalované a 2. byl podán návrh na delegaci.) všechny případy projednány či již bylo stanoveno datum jednání.

VII. oddělení byl druhý trestní senát nalézací. Samosoudci rovněž dr. Petzel a Hrubý. Zde nebyly žádné nedodělky. Součástí tohoto oddělení byl i tiskový senát, v jehož čele stál předseda zemského soudu dr. Kunz.

Soudní oddělení VIII., IX. a X. byla tvořena vyšetřujícími soudci. Zde se doporučuje, aby byl postup při vyšetřování promyšlen a bylo se na něj plně soustředěno. Doporučeno zde bylo, aby úkoly byly plněny současně a nikoliv postupně. Státnímu zastupitelství by kauzy měly být předkládány až po úplném zpracování, neboť často musí být hlavní líčení odloženo z důvodu neúplného vyšetřování. Zmocněnec dále poukazuje na nepřilíš vysokou vytiženost vyšetřovací soudců.

Soudní komora v čele s prezidentem soudu by měla na vyšetřovací soudce více dohlížet, a to nikoliv pouze po formální stránce, ale i kontrolovat, jak dokázali odstraňovat překážky při vyšetřování a nečinili úkony, jež jsou pro vyšetřování bezúčelné.

XI. oddělení – Právní pomoc ve věcech civilních i trestních.

XII. oddělení – Odvolací soud lichevní. V čele dr. Reinelt.

XIII. Lichevní soud pro zločiny a přečiny. V čele dr. Hrubý. V průběhu roku byly projednány tři případy, v nichž byli obžalováni zproštění viny. Ve všech případech však Nejvyšší soud rozhodnutí zrušil. Všechny případy musejí být projednány znovu, ale „*předseda hodlá vyčkat uzákonění nové vládní předlohy z obavy, že by jinak zase došlo ku zproštění obžalovaných a k opětovnému zrušení rozsudků*“.

Spisovna má z důvodu nedostatečného skartování v předchozích letech před sebou úkol toto v roce 1924 dohnat.

Jak již bylo v úvodu k této zprávě uvedeno, inspekci neušla ani běžná praxe v jazykové otázce. Vnitřní úřadování se děje ve státním jazyce. Německá podání vyřizují se v německém jazyce, v civilním odvolacím senátu též ve státním jazyce. Jak se dále konstatuje, jsou zde číselně odchylky, tak aby se ulevilo referentům v práci v zájmu služby, což doposud bral vrchní zemský soud na vědomí. Dopis Okresního soudu ve Vrbně byl zaslán v německém jazyce, což se vysvětluje tím, že to bylo vyřízení jakéhosi rekurzu. Je zde ze strany zmocněnce číselně doporučení, aby předsednictvo soudu dohlédlo na to, že bude dopisování se státními úřady číselně bez výjimek ve státním jazyce.

Součástí inspekce byla i prohlídka věznic. V ní pobývalo celkem 229 vězňů, z toho na samovazbě 88. Byly zaznamenány tři stížnosti ze strany vězňů – dvě na chlad a jedna políček učiněný dozorcem.

V závěrečném shrnutí zmocněnec konstatuje, že celkový dojem z prohlídky je uspokojivý. „*Prohlédnutý soud plní chvály hodnou svědomitostí úkoly mu státní správou v soudnictví mu svěřené, což jest zásluhou jak presidia, dozor služebně obezřetně konajícího, tak i všech členů grémia, v horlivosti a pili neutuchajících, neméně i ostatního úřednictva kancelářského, jakož i vězeňského jakož konečně i zřízenectva*“.³⁸

Při hodnocení stavu soudu je zjevné, že mezi lety 1922 a 1923 došlo k výraznému pokroku. Toho největšího bylo dosaženo při užívání státního jazyka ve vnitřním úřadování, byť jak konstatuje zpráva z roku 1923, ještě i v tomto roce docházelo k odchýlkám, které však již neměly být soustavného charakteru. Pozitivní byl i vývoj i u rozhodovací činnosti, neboť soudu se povedlo eliminovat množství nedodělků z předchozích let a až na výjimky u II. senátu nedocházelo k pozdním vypravením rozsudků. Situace se též zlepšila u posledního problematického bodu, kdy práce vyšetřujících soudců byla již hodnocena lépe, byť stále se jednalo o nejproblematictější část soudu a dle doporučení měla být jejich práce i nadále pozorně soudní komorou kontrolována a přezkoumávána.

S ohledem na časové vymezení této studie je na místě alespoň krátce nahlédnout i do hodnotící zprávy z roku 1927, kterou vypracoval stejně jako v roce 1922 již osvědčený dr. Synek,³⁹ a to na základě prohlídky provedené ve dnech od 10. – 15. října 1927.

V rámci správní agendy poukázal zejména na vysoký počet nevyplacených položek vedených v pokladní knize a rovněž doporučil obohatit knihovnu o některá novější díla právnické literatury.

V případě hodnocení jednotlivých oddělení byl prvním oddělení – civilnímu senátu odvolacímu – vytýkán vysoký počet nedodělků z letošního roku. Obdobný problém shledal dr. Synek i u II. a III. oddělení, přičemž II. oddělení současně vytkl vysoký počet nedůvodných odročení. III. oddělení – senátu obchodnímu a směnečnému – pak doporučil zrychlení, neboť při nepřilíš rozsáhlé agendě docházelo k četným nedodělkům. Naproti tomu IV. oddělení ocenil za dobrou práci při výkonu knihovní agendy, kdy knihovní věci byly vyřizovány dobře a rychle.

38 NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 726, inv. č. 597, sign. Morava 11.

39 V roce 1927 ji však vykonal již jako prezident Vrchního zemského soudu v Brně.

Práci V. oddělení – trestního senátu odvolacího – pod vedení viceprezidenta soudu dr. Reinelta si dr. Synek vysoce cenil, zejména pak samotného dr. Reinelta, kterého označil za vhodného kandidáta na již rok uprázdněné místo prezidenta soudu.

Naproti tomu za největší problém označil VIII. oddělení vyšetřujícího soudce dr. Vojtka. V první řadě dr. Synek vyjádřil nespokojenost v množstvím vyřízené agendy, kdy z 96 nedokončených věcí z r. 1927 jich bylo u státního zastupitelství pouhých 31. Ani po odborné stránce se doktor Vojtek nevyhnul kritice, neboť například propustil obviněného bez uvědomění a souhlasu státního zastupitelství, načež po dojití návrhu státního zastupitelství na zahájení přípravného řízení a vzetí obviněného do řádné vyšetřovací vazby jej nechal znovu četnictvem zadržet, čímž se dopustil protizákonného postupu. Dr. Synek tak na závěr konstatoval, že „vzhledem k tomu jest vyšetřujícímu soudci důtklivě doporučiti, aby si důkladným studiem zákonných předpisů osvojil vědomosti k úřadování potřebné a věnoval se úkolům svého úřadu s větší péčí. Předsedovi radní komory se pak ukládá, aby na činnost tohoto vyšetřujícího soudu stále dohlížel a počátkem března 1928 podal správu, nastali-li u něj žádoucí náprava“.

Vedle soudu podléhala prohlídce i věznice. Zde bylo doporučeno, aby i lehce zranění vězni byli převezeni na nemocniční oddělení a též, aby jako disciplinární trest nebyla užívána samovazba v místnosti bez základního vybavení.⁴⁰ Obecně tak konstatoval, že práce soudu i v polovině 20. let probíhala úspěšně, byť některé oblasti stále potřebovaly nápravu. V první řadě to platilo o oddělení vyšetřujícího soudce dr. Vojtka.

Organizační členění Zemského soudu v Opavě v prosinci 1923:

- I. oddělení – civilní senát odvolací
- II. oddělení – civilní sporné záležitosti
- III. oddělení – obchodní senát
- IV. oddělení – věci nesporné
- V. oddělení – trestní senát odvolací
- VI. oddělení – první trestní senát nalézací
- VII. oddělení – druhý trestní senát nalézací
- VIII., IX. a X. oddělení – vyšetřující soudci
- XI. oddělení – právní pomoc ve věcech civilních i trestních
- XII. oddělení – odvolací soud lichevní
- XIII. oddělení – lichevní soud pro zločiny a přečiny

4. Hlučínsko

Poté, co 4. února 1920 došlo k předání Hlučínska Československé republice, zaslalo 11. února prezidium Vrchního zemského soudu v Brně Ministerstvu spravedlnosti zprávu o převzetí tohoto území, jakož i o převzetí Okresního soudu v Hlučíně. Správou okresního soudu byl pověřen rada vrchního zemského soudu a zemského soudu v Opavě Josef Soušek, kterému byl přidělen k řízení kancelářské služby kancelářský přednosta Josef Pucek, který byl posledně přidělen ve Frýdku. Obce okresu hlučínského i 14 obcí, které byly původně součástí okresu ratibořského, tvoří nově jeden obvod Okresního soudu v Hlučíně. Tak jak 4. února 1920 bylo vyhlášeno zplnomocněným komisařem pro Hlučínsko dr. Šrámkem. Dle zákona o přivtělení zůstaly v platnosti doposud říšskoněmecké zákony a nařízení, pokud nejsou v rozporu se změnou suverenity a nebudou změněny nebo zrušeny zákony a nařízeními Československé republiky.

Doposud byl personál soudu tvořen 19 zaměstnanci, z nich tři byli soudci, šest vyšších kancelářských úředníků, šest nižších kancelářských sil, tři sluhové a jeden soudní vykonavatel, z nichž jeden kancelářský pomocník, dva sluhové a soudní vykonavatel ihned Hlučín po zabrání opustili. Zbývající zaměstnanci souhlasili s tím, že budou službu konat i nadále, než je bude možné vystřídát zaměstnanci československého státu, po tuto dobu ovšem budou i na-

dále úředníky Německé říše, kteří budou československému státu pouze propůjčení a nebudou podléhat disciplinární moci československého státu. Prezidium vrchního zemského soudu navrhuje Ministerstvu spravedlnosti, aby souhlasilo s tím, že těchto 15 soudních zaměstnanců bude i nadále ponecháno ve službě. Čtyři z těchto zaměstnanců, soudní tajemníci Václav Groda a Jan Kocur, jakož i výpomocní písaři Linhart Pospěch a Marie Kvasinská, se uchází o přijetí do trvale služby v československém státě.

Původní soudní okres Hlučín měl přibližně 39 000 obyvatel, z něj čtyři menší obce zůstaly součástí okresu Ratiboř, avšak připojeno bylo 14 větších obcí, jejichž populace čítá více jak 1/3 obyvatel původního okresu, proto bude třeba původní Okresní soud v Hlučíně personálně posílit. Doposud měl okresní soud tři soudce, nově je s ohledem na velký počet obyvatel doporučováno systematizovat zde pět soudcovských míst. Jelikož prozatím němečtí soudcovští úředníci i nadále působí u okresního soudu, nebyl doposud vyslán druhý český soudcovský úředník. Podle § 3 zákona o přivtělení vstoupí k 1. květnu roku 1920 v platnost československé zákony, bude tak nezbytné okresní soud postupně obsadit československými soudci a případně i úředníky, a dále aby zde byly co nejdříve trvale upraveny poměry v oblasti soudnictví a co nejdříve byl vypsán veřejný konkurz na definitivní obsazení hlučínského soudu. Ministerstvo spravedlnosti ve své zprávě z 21. února 1920 s dosavadním postupem vrchního zemského soudu zpětně projevilo souhlas.

Na zprávu z 11. února 1920 navazuje prezidium vrchního zemského soudu další zprávou z 24. března téhož roku, ve které dodává, že vzhledem k nařízení č. 152 Sb. z. a n. z 11. března 1920, jímž se upravuje soudnictví a rozšiřuje působnost zákonů a nařízení z oboru soukromého práva a soudní správy v území postoupených Československé republice podle mírových smluv a tedy v první řadě v území Hlučínském, mají od 1. května tohoto roku vzejít v platnost veškeré zákony a nařízení, které doposud platí pro obvod Čech, Moravy a Slezska. Je tak nanejvýš nutné, aby byl Okresní soud v Hlučíně obsazen úředníky a zřizenci znalých československých zákonů. Rovněž Moravskoslezské vrchní státní zastupitelství v Brně ve svém přípisu ze dne 16. března 1920, č. 16 7720 naléhá na takovéto obsazení Okresního soudu v Hlučíně, kdy uvádí, že toto je zcela nezbytné pro výkon trestní agendy u tohoto soudu.

Prezidium současně dodává, že dosavadní říšskoněmečtí soudci i soudní úředníci mají právo týdenní výpovědní lhůty, může tak v krátké době nastat jejich odchod z československých služeb, což by mohlo ohrozit funkčnost hlučínského soudu a je tak nezbytné nutné, aby co nejdříve byl soud obsazen trvalými zaměstnanci. Na základě vyžádaných návrhů správce Okresního soudu v Hlučíně a prezidia Zemského soudu v Opavě činí tak návrh, aby byla u Okresního soudu v Hlučíně systematizována tato místa: jedno místo rady zemského soudu a přednosta soudu, jedno místo okresního soudce, tři místa soudců 9. hodnostní třídy, jedno místo vrchního kancelářského oficiála, dvě místa kancelářských oficiálů, čtyři místa kancelistů, tři místa kancelářských oficiantů, čtyři místa kancelářských pomocníků a čtyři místa sluhů, přičemž dodává, že je otázkou, zda nebude třeba zřídit i šesté místo soudcovské. Dále se zde objevuje úvaha, zda vedle rady zemského soudu jakožto přednosta soudu a jednoho okresního soudce, nebude s ohledem na velikost soudního okresu třeba zřídit i druhé místo okresního soudce. Dále uvádí potřebu pro každé ze sedmi soudních oddělení jednoho kancelářského úředníka a jednu výpomocnou kancelářskou sílu. Podřízené soudy dále doporučily vytvořit celkem pět míst soudních sluhů, a to konkrétně jedno pro věznicí, jedno pro službu u okresního soudu, jedno pro pochůzky ve městě a vzhledem k velikosti soudu, jeho okresu a špatné dopravní spojení dvě místa pro výkon exekucí. Vrchní zemský soud se zde však domnívá, že čtyři místa sluhů budou postačovat.

Vzhledem k urychlené potřebě obsadit Okresní soud v Hlučíně úředníky znalými československého práva, byl dle výše uvedených návrhů služebních míst vyhlášen konkurz, a po jejich schválení ministerstvem spravedlnosti budou obsazena. Při tomto obsazení bude třeba vzít ohled na čtyři říšskoněmecké kancelářské úředníky Okresního soudu v Hlučíně, kteří chtějí vstoupit do trvalých služeb v naší republice. Prezidium rovněž uvádí, že z německých soudcovských

⁴⁰ NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 757, inv. č. 600, sign. Morava 22.

úředníků se nepřihlásil do trvalé služby žádný, byť jak zde konstatuje, by bylo vhodné, kdyby alespoň jeden chtěl trvale v Hlučíně zůstat. Němečtí soudcové i další úředníci však projevuji i nadále ochotu u hlučínského soudu zůstat i poté, co začne platit československá legislativa, po dobu co bude potřeba, avšak jejich služba bude neznalostí našich zákonů ztížena.⁴¹

Znovu se obvod Okresního soudu v Hlučíně dostal do popředí zájmu v letech 1927 a 1928, kdy dochází ke změně v územních obvodech politických okresů. Ta nastala v důsledku výnosu Ministerstva vnitra č. 26078/1927 ze dne 30. listopadu 1927 a projevila se v jednáních o možném budoucím řešení obvodů okresních soudů.

Vládním nařízením č. 174/1928 Sb. z 27. října 1928 došlo k rozlišení obvodu okresního úřadu a okresního soudu v Hlučíně. Podle § 2 citovaného nařízení bylo 12 obcí ze západní části politického okresu Hlučín včleněno do obvodu Okresního úřadu v Opavě. Naproti tomu do obvodu Okresního úřadu v Hlučíně bylo přiděleno pět obcí z politického okresu Bílovec.⁴²

S ohledem na výše uvedenou změnu politického okresu se zde objevují i úvahy o změně obvodu Okresního soudu v Hlučíně. Původní soudní okres Hlučín měl být rozdělen tak, že jeho západní část⁴³ měla nově podléhat vytvořenému Okresnímu soudu pro Opavu – venkov,⁴⁴ naopak Okresnímu soudu v Hlučíně začala podléhat část obcí ze severu obvodu Okresního soudu v Klímkovicích.⁴⁵

Tato koncepce (změny jak politických, tak i soudních okresů) by neměla za cíl pouze deklarované důvody v oblasti snazšího dopravního spojení pro obyvatele k úřadu či soudu, ale jak přiznává dr. Synek ve své důvěrné zprávě zaslané prezidium zemského soudu již 27. ledna 1927, Hlučínsko jako samostatný okres „*jest stále předmětem agitace živlů protistátních, hlavně zahraničních a jako samostatný okres jest namnoze zahraniční iredentou považována za možný objekt nároků uplatňovaných na fóru mezinárodním*“. Zároveň asimilace a organické splynutí Hlučínska s dalšími kraji Slezska bude jistější, pakliže bude spojeno s dalšími oblastmi Slezska i teritoriálně, neboť hospodářský i osobní styk obyvatel napomůže rychlejšímu sjednocení poměrů s okolními slezskými oblastmi.

Dále konstatuje, že „*obě zde vylíčená hlediska požadují nezbytně, aby pojem „Hlučínska“ jako takového zmizel z mezinárodní terminologie a aby se Hlučínsko jak na venek, tak pro obyvatele hlučínské stalo problémem výlučně vnitrozemským, což bude jen tehdy možným, bude-li Hlučínsko rozděleno a provedena nová, veřejným zájmům státním lépe vyhovující organizace správy veřejné*“.

41 NA v Praze, fond Ministerstvo spravedlnosti Praha, kart. 595, inv. č. 539, sign. Morava 1a.

42 Oproti níže uvedeným obcím, jež měly být připojeny k Okresnímu soudu Opava, se nejednalo o obce Bělá, Bolatice, Kravaře, Kouty, Štěpánkovice a Chuchelná. Pět obcí připojených z bíloveckého politického okresu se shoduje s níže uvedenými obcemi, jež měly být včleněny k Okresnímu soudu Hlučín z obvodu Okresního soudu Klímkovice.

43 K Okresnímu soudu pro Opavu-venkov měly být přiděleny následující obce: Bělá, Bolatice, Hněvošice, Velké Hoštice, Malé Hoštice, Chlebičov, Chuchelná, Kobeřice, Kravaře, Kouty, Oldřívov, Rohov, Strahovice, Služovice, Štěpánkovice, Třebom, Sudice a Vrbka. Jednalo se tak v součtu o 18 obcí s rozlohou 14 987 ha a s 22 238 obyvateli.

44 Okresní soud pro Opavu-venkov měl vzniknout rozdělením dosavadního obvodu Okresního soudu v Opavě tak, že město Opava by nově podléhalo Okresnímu soudu pro Opavu-město, zatímco venkovské oblasti spolu s připojenou západní částí soudního okresu Hlučín by podléhaly Okresnímu soudu pro Opavu-venkov. Hlavním důvodem této změny by byl příliš velký počet obyvatel, kteří by podléhali Okresnímu soudu v Opavě. Samotný původní obvod Okresní soud Opava měl 73 991 obyvatel, nový obvod by již tvořilo 96 229 obyvatel. Po rozdělení by Okresní soud Opava-město měl 33 457 obyvatel a Okresní soud Opava-venkov 62 772 obyvatel. Součástí této změny rovněž mělo být personální posílení Okresní soud v Opavě, a to o dvě oddělení. Současně by tak stoupl počet soudců ze šesti na devět.

45 Obvod Okresního soudu v Hlučíně tak mělo tvořit 20 vesnic z jeho původního obvodu o celkové rozloze 16 891 ha s 29 050 obyvateli. Součástí obvodu se mělo stát rovněž pět obcí ze severu obvodu Okresního soudu v Klímkovicích – Děhylov, Dobroslavice, Martinov, Plesná a Třebovice s rozlohou 250 ha a 4 125 obyvateli.

I přes deklarovaný zájem ze strany ministerstva spravedlnosti⁴⁶ o sjednocení obvodů okresních úřadů a soudů se tak nakonec nestalo.

Závěr

Vyhlášení samostatné Československé republiky představovalo výrazný zlom pro soudnictví v oblasti západního Slezska, které představovalo obvod Zemského soudu v Opavě.

Nejdůležitější se na první pohled tato dějinná událost promítla do personálního obsazení jednotlivých soudů, které bylo v naprosté míře tvořeno osobami německé národnosti, které češtinou nevládly. Bylo tak nutné co nejdříve k jednotlivým soudům dosadit osoby, které státním jazykem vládly, což se však neobešlo bez problémů. Celkový nedostatek vhodného personálu a současná snaha státních orgánů prostřednictvím přeložení jednotlivých osob změnit obsazení soudů v prvních letech po vyhlášení republiky představovaly pro soudy, zejména pak pro samotný zemský soud, obrovskou výzvu, kterou se povedlo splnit jen s vypětím všech sil. Jak vyplývá z hodnotících zpráv, situace se u zemského soudu v průběhu první poloviny 20. let 20. století stabilizovala, byť lze konstatovat, že ne vše bylo ideální.

Samostatnou kapitolu pak představuje oblast Hlučínska, která byla připojena k republice teprve roku 1920 a o jejíž definitivní podobě bylo rozhodnuto až v letech následujících. K Okresnímu soudu v Hlučíně bylo třeba vyslat až na výjimky zcela nový personál, který musel převzít geograficky i populačně rozsáhlý obvod, v němž dosud platilo cizí právo; který trpěl špatným dopravním spojením a přirozeným centrem pro řadu obcí nutně nepředstavoval Hlučín. Všichni toto jevy se tak promítaly do myšlenek na možnou úpravu obvodu Okresního soudu v Hlučíně, ke které však nakonec nedošlo.

Beginning of Czechoslovak Justice Administration in Precinct of Provincial Court in Opava Summary

The declaration of the Czechoslovak Republic significantly changed the situation in the area of justice in Western Silesia, which corresponded to the Provincial court in Opava. In the first years, this event manifested itself especially in the personnel area, where there were necessary changes related to the need to appoint persons who speak the official state language to individual courts. A specific situation is represented by the Hlučín region formerly belonging to the German Empire, which was annexed by Czechoslovakia, and where the Czechoslovak judiciary system had to be built from the very beginning.

Mgr. Pavel Židek
Doktorand Ústavu historických věd Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě
zidekpavel@atlas.cz

46 Výnos č. 49 161/28 ze 17. ledna 1929.